

1

Brazdasti kit – hitri morski velikan

// Mojca Jernejc Kodrič

1: Brazdasti kit (*Balaenoptera physalus*) je druga največja žival na našem planetu. foto: Alexandre de Titta

2: Priprave na »zadnji potop«; s štirimi tonami betonskih blokov obteženo truplo, uteži je nosilo osem velikih napihljivih padal. foto: Ciril Mlinar Cic

3: Okostje brazdastega kita je osrednji eksponat občasne razstave *Skrivnostna smrt mlade Leonore*. foto: Ciril Mlinar Cic

Ribiči, ki so 10. marca 2003 prvi opazili poginulega kita v Piranskem zalivu, so bili nad nevsakdanjo najdbo nemalo presenečeni. Obilno truplo so sprva zamenjali z jadrnico, prevrnjeno na bok. Srečanje z večjimi vrstami kitov je v slovenskem morju res prej izjema kot pravilo, saj k nam zaidejo le redko. A vendar se je pot te dobrih 13 metrov dolge samice brazdastega kita pred devetimi leti končala prav tu. Njeno okostje je od septembra 2011 na ogled pod stropom razstavne dvorane Prirodoslovnega muzeja Slovenije.

Brazdasti kit (*Balaenoptera physalus*) je druga največja vrsta živali, kar jih je kdaj prebivalo na Zemlji. V dolžino zraste do 26 metrov in tehta celo do 80 ton. Od njega je večji le sinji kit (*B. amuscus*). Samice so, tako kot pri vseh vosatih kitih, nekoliko večje od samcev. Predstavniki podvrste severne poloble (*B. p. physalus*) so manjši od tistih z južne poloble (*B. p. quoyi*). Brazdasti kiti so razširjeni v vseh oceanih. Najpogostejše se zadržujejo v zmernih in subpolarnih vodah, globokih več kot 1.000 metrov. So zelo hitri plavalci, dosežejo do 37 kilometrov na uro. Potopijo se vsaj do globine 470 metrov in lahko pod vodo ostanejo do 15 minut. Nad vodno gladino so navadno vidni le deli njihovega sivo obarvanega hrbta, srpasta hrbtna plavut in štiri do šest metrov visok oblak izdihanega zraka. Trebuh je bel, prav tako spodnja stran repne in prsni plavuti. Glava je značilno asimetrično obarvana; na levi strani je v predelu spodnje čeljusti siva, na desni pa bela, sprednja tretjina vosov na desni strani je prav tako svetla. Plavajo sami, v parih ali manjših skupinah. V večjih jatah se pojavljajo le ob selitvah in na območjih, bogatih s hrano. Lahko dočakajo celo do 100 let. Mladiče, oslabele in stare osebkke lahko napadejo orke (*Orcinus orca*). Seveda pa jih v največji meri ogroža človek. Danes je število brazdastih kitov ocenjeno na približno 90.000 osebkov (Mednarodna zveza za varstvo narave -

IUCN, 2010). So ogrožena vrsta, drastično zmanjšanje njihovih populacij pa je posledica pretiranega kitolova v 20. stoletju. Vrhunec je bil v obdobju med letoma 1935 in 1970, ko so vsako leto ubili prek 30.000 brazdastih kitov. Mednarodna komisija za kitolov (IWC) je leta 1986 zaradi prelova številnih vrst velikih kitov in posledično zloma kitolovne industrije izdala prepoved komercialnega lova na vse vrste kitov. Nekatere države te prepovedi še vedno ne spoštujejo. Danes brazdaste kite dodatno ogrožajo še gost ladijski promet in posledično trki s plovili, pomanjkanje prehranskih virov ter zvočno in kemično onesnaženje oceanov.

Potujoče sito

Predstavniki podreda vosatih kitov, kamor sodijo tudi brazdasti kiti, imajo v ustih namesto zob po dva niza vzporednih roževinastih plošč ali vosov. Ti so na notranji in spodnji strani razcepljeni v številne resice in rabijo za precejanje plena iz morske vode. Ko se brazdasti kit požene v jato plena, na široko odpre usta, številne elastične kožne gube ali brazde na grlu pa se močno razširijo. Zato lahko zajame za velik avtobus morske vode hkrati. Ko usta zapre, potisne jezik navzgor in s krčenjem brazd na grlu iztisne vodo skozi vose, plen pa na njih obvisi kot na velikanskem situ. Glavna hrana brazdastih kitov so planktonski evfavzdni raki in raki ceponožci, v manjši meri ribe. Evfavzidne rake ali svetleče kozice imenujemo tudi kril. Z njim so v poletnih mesecih bogate predvsem polarne vode, kar tja privabi tudi brazdaste kite. Takrat dnevno porabijo do tona krila in si z izdatnim hranjenjem ustvarijo bogate energetske zaloge tolšče za zimske mesece, ko se zadržujejo v toplejših vodah zmernih zemljepisnih širin. Tu se brazdasti kiti parijo in samice po letu dni kotijo mladiče. Pozimi se hranijo bolj malo. Sezonske selitve brazdastih kitov sicer niso tako

močno izražene kot pri nekaterih drugih vrstah vosatih kitov. Na posameznih območjih, na primer v Sredozemlju, se lahko zadržujejo vse leto.

Dvotonski mladiček

Na severni polobli se brazdasti kiti pariyo od decembra do februarja. Po približno enajstih mesecih brejosti samica v zimskem času skoti mladiča. Ta ob rojstvu tehta okoli dve toni in meri šest metrov. Samica mu pomaga, da splava proti gladini in prvič vdihne zrak. Pri materi sesa približno pol leta. Njeno mleko je zelo hranljivo, zato v tem času mladič hitro pridobiva na teži. Spolno dozori pri starosti 6 – 11 let. Samica skoti enega mladiča na dve do tri leta.

V Sredozemlju ni le občasen gost

Brazdasti kiti so edini predstavniki vosatih kitov, ki stalno živijo v Sredozemskem morju. Predstavniki sredozemske populacije so manjši od sovrstnikov drugod po svetu. Samice merijo povprečno 14,7 ter samci 13,4 metra. Nekateri osebki dosežejo dolžino 19 – 20 metrov. Od atlantske populacije so genetsko izolirani. V Sredozemlju so prisotni skozi vse leto. Najpogostejše so opaženi ob francoski obali in v Ligurskem morju v poletnih mesecih, ko se intenzivno hranijo s krilom vrste *Meganyctiphanes norvegica*. Obalne vode otoka Lampedusa med Sicilijo in Tunizijo so do sedaj edino znano zimsko prehranjevalno območje brazdastih kitov v Sredozemlju. Tu se hranijo s krilom vrste *Nyctiphanes cuochi*. V severnem Jadranu se brazdasti kit občasno pojavlja, v zadnjih letih povprečno zabeleži enega na dve ali tri leta. Piranski zaliv sta nazadnje obiskala dva osebka te vrste, in sicer avgusta 2011.

Iz Piranskega zaliva v Prirodoslovni muzej Slovenije

Najdbi 13,2 metra dolgega trupla mlajše samice brazdastega kita marca 2003 v Piranskem zalivu je sledil postopek pridobitve njenega okostja s strani Prirodoslovnega muzeja

Slovenije (PMS). Predvidel je potop trupla na morsko dno kot najboljšo možno rešitev. Samica je verjetno poginila že par tednov pred najdbo, saj so bili na truplu vidni znaki razpadanja. Možni vzroki za njeno smrt so bili pomanjkanje hrane, bolezen, trčenje s plovilom in morda še kaj drugega. Verjetno so prav to »nesrečno« samico brazdastega kita ob slovenski obali opazili že januarja 2003. Po vseh pridobljenih dovoljenjih se je PMS za potop kitovega trupla dogovoril z zunanjim izvajalcem, biologom in samostojnim podjetnikom Ugom Fonda. Njegova potapljaška ekipa je kitovo truplo najprej ovila v gosto mrežo, da se manjše kosti kasneje ne bi porazgubile. Teden dni po najdbi so truplo potopili dobrih dvajset metrov globoko, približno tri in pol kilometra od piranske obale, in ga prepustili naravnemu razkroju na morskem dnu. Večino »dela« so opravili mikroorganizmi. S koščki mesa so se občasno hranili tudi ribe, raki in drugi morski organizmi. Najhitreje je razkroj potekal v predelu spodnjih čeljustnic, ki so jih kot prve kosti že v začetku julija 2003 dvignili na površje. Postopoma so z morskega dna dvigovali celotno okostje trupa, 26. maja 2004 pa kot zadnjo še lobanjo. Sledilo je razsoljevanje kosti z namakanjem v sladki vodi z dodatkom majhne količine klorida, nato temeljito razmaščevanje z namakanjem v organskem topilu diklormetan, na koncu pa še površinsko utrjevanje z emulzijo. Preparirane kosti so bile shranjene v muzejskih depojskih prostorih vse do leta 2011, ko je bilo odločeno, da se ob 190-letnici ustanovitve Kranjskega deželnega muzeja okostje predstavi javnosti. Najprej je bilo treba določiti anatomske položaje vseh kosti v okostju. Z odlitki iz mavca je bilo treba nadomestiti le nekaj manjkajočih kosti prstov in zakrneli ostanek medenice. Za povezovanje posameznih kosti in sklopov okostja z jeklenimi elementi ter obešanje okostja pod strop razstavne dvorane je poskrbela ekipa zunanjega izvajalca. Nekaj čez 400 kilogramov težko okostje brazdastega kita oziroma Leonore, kot je bila poimenovana v muzeju, je največji eksponat, kar jih je muzej pridobil v vsej svoji zgodovini. Hkrati je osrednji eksponat občasne razstave z naslovom *Skrivnostna smrt mlade Leonore*, ki obiskovalcem približa življenje teh zanimivih bitij. ●

4: Od julija 2003 do konca maja 2004 so potapljači v petih akcijah postopoma dvignili z morskega dna vse kosti.
foto: Ciril Mlinar
Cic

INFORMACIJE O RAZSTAVI

razstava: Skrivnostna smrt mlade Leonore
16.9.2011 – 16.9.2013
<http://www2.pms-lj.si/razstave/kit/>

Prirodoslovni muzej Slovenije

Prešernova 20,
p.p. 290,
SI - 1001 Ljubljana
Vhod za obiskovalce je z Muzejske ulice 1.
Muzej je odprt vsak dan med 10. in 18. uro (ob četrtnih med 10. in 20. uro).
Zaprto: 1. januarja, 1. maja, 1. novembra in 25. decembra.